

Dariusz Świecki
sędziego Sądu Najwyższego
ssnkds@sn.pl

Granice kontroli odwoławczej

Borders of appeal control

Abstract: The article discusses the issue of appeal control from the point of view of the elements defining its limits. It presents a brief history of the evolution of the appeal control model in Polish criminal procedure. Particular attention is paid to recent legislative changes in the subject area. The article shows the current legal status associated with the amendment of the Code of Criminal Procedure, which entered into force on 15 April 2016. In the issues discussed hereunder, is the partial return to the deliberations applicable before 1 July 2015. The article refers critically to some of the changes, especially concerning the flexible approach towards the borders of appeal control. According to the author, these boundaries should be defined rigidly.

Keywords: appeal, court of appeal, judicial review, range of contesting, grounds of appeal

Słowa kluczowe: apelacja, sąd odwoławczy, kontrola odwoławcza, zakres zaskarżenia, zarzut odwoławczy

1. Uwagi wstępne

W doktrynie procesu karnego zagadnienie granic kontroli odwoławczej było w ostatnich latach jednym z najbardziej spornych. Wynikało to z braku dostatecznej określoności przepisów kodeksu postępowania karnego dotyczących tej kwestii. Ma ono natomiast doniosłe znaczenie, gdyż modeluje system kontroli odwoławczej. W apelacyjnym modelu, granice kontroli odwoławczej są elastycznie określone, gdyż sąd odwoławczy ponownie rozpoznaje sprawę. Wobec tego elementem wyznaczającym granice kontroli jest wskazany w apelacji zakres zaskarżenia. Natomiast zarzuty odwoławcze, jeżeli zostały podniesione, mają charakter pomocniczy dla przeprowadzenia tej kontroli. W rewizyjnym modelu, granice kontroli odwoławczej są sztywno określone, gdyż sąd odwoławczy kontroluje orzeczenie w granicach zaskar-

żenia i podniesionych zarzutów. Związananie zarzutami odwoławczymi jest charakterystyczną cechą tego modelu.

Polski model kontroli odwoławczej podlegał zmianom – od ściśle apelacyjnego do modelu mieszanego o charakterze rewizyjno-apelacyjnym, w którym różnie rozkładane były akcenty – od zwiększonej rewizyjności do zwiększonej apelacyjności. Warto więc prześledzić te zmiany i udzielić odpowiedzi na pytanie, jak obecnie kształtują się granice kontroli odwoławczej.

2. Krótki rys historyczny

Kodeks postępowania karnego z 1928 r. nie zawierał podstaw apelacji. Przepis art. 470 kpk. z 1928 r. stanowił, że w wywodzie apelacji wyszczególnia się zarzuty czynione wyrokowi i wskazuje się te części wyroku, których uchylenia lub zmiany strona żąda. W doktrynie podnoszono, że przepis ten odnośnie do zarzutów odwoławczych miał charakter instrukcyjny, którego niezachowanie nie mogło stanowić podstawy do uznania apelacji za niezłożoną. Twierdzono także, że użyty w tym przepisie zwrot „wyszczególnia się”, a nie np. „powinno się wyszczególnić” lub „powinno się wskazać” oznacza brak obowiązku i jest to jedynie wskazówka dla apelującego, co powinien w swoim interesie zawrzeć w apelacji¹. W przypadku wskazania w apelacji zarzutów, sąd odwoławczy nie był nimi związany. Granice kontroli odwoławczej wyznaczał jedynie zakres zaskarżenia. Strona mogła zaskarżyć wyrok w całości lub w części. Apelacja złożona od orzeczenia w przedmiocie winy uważana była za zwróconą przeciwko orzeczeniu o karze (art. 458 § 1 i 2 kpk. z 1928 r.). Zakres zaskarżenia wyroku był ograniczony w stosunku do oskarżyciela posiłkowego, który nie mógł wnieść apelacji co do wymiaru kary. Sąd odwoławczy rozpoznawał apelację w granicach zaskarżenia, a poza te granice mógł wyjść tylko w wypadkach wskazanych w art. 485 (art. 484 pkt b kpk. z 1928 r.)².

Istotna zmiana procedury karnej nastąpiła ustawą z dnia 27 kwietnia 1949 r. o zmianie przepisów postępowania karnego³. Wprowadzono wówczas do Kodeksu postępowania karnego z 1928 r. dwuinstancyjny system środków odwoławczych

1 Por. L. Peiper, Komentarz do kodeksu postępowania karnego, Kraków 1929, s. 318 i n. oraz J. Nisenson, M. Siewierski, Kodeks postępowania karnego z komentarzem, Warszawa 1939, s. 233.

2 Mogło to nastąpić, jeżeli w czynie zarzucanym nie było znamion przestępstwa bądź w celu poprawienia błędnie przyjętej w wyroku pierwszej instancji kwalifikacji prawnej czynu (art. 485 pkt a i b kpk. z 1928 r.), gdy wyrok był nieważny (art. 485 pkt c kpk. z 1928 r.). Sąd odwoławczy miał także prawo uchylić wyrok na korzyść współoskarżonych, którzy apelacji nie złożyli, jeżeli uchylił go na rzecz współoskarżonego, na którego korzyść apelacja była złożona, a te same względy przemawiały za uchynieniem wyroku na rzecz tamtych (art. 485 pkt d kpk. z 1928 r.). Jeżeli sprawę rozpoznano bez skargi albo bez wniosku pokrzywdzonego w wypadkach, gdy ustawa takiego wniosku wymagała (art. 485 pkt e kpk. z 1928 r.).

3 Dz.U. Nr 32, poz. 238. Ustawa ta weszła w życie z dniem 1 lipca 1949 r.

i zmieniono model postępowania odwoławczego. W miejsce apelacji przyjęto rewizję⁴ i zlikwidowano instytucję kasacji⁵. Nowym rozwiązaniem było wskazanie podstaw rewizji, które podzielono na względne i bezwzględne. Podanie zarzutów rewizyjnych należało do warunków formalnych rewizji. Brak w tym zakresie powodował, że sąd rewizyjny na posiedzeniu pozostawiał rewizję bez rozpoznania (art. 396 kpk. z 1928 r.). Zarzuty rewizyjne miały też znaczenie przy określaniu granic kontroli odwoławczej. Sąd rewizyjny był bowiem nimi związany, gdyż zgodnie z art. 393 § 2 kpk. z 1928 r. rewizja co do zasady podlegała rozpoznaniu w granicach podniesionych zarzutów. Granice kontroli odwoławczej wyznaczał zakres zaskarżenia oraz zarzuty odwoławcze. Wyjście poza te granice mogło nastąpić tylko w wypadkach wskazanych w ustawie, np. z powodu bezwzględnych przyczyn odwoławczych.

W Kodeksie postępowania karnego z 1969 r. wprowadzono pojęcie „granice środka odwoławczego”, które zostało następnie przejęte do Kodeksu postępowania karnego z 1997 r. Artykuł 382 kpk. z 1969 r. stanowił, że sąd odwoławczy rozpoznaje sprawę w granicach środka odwoławczego, a w zakresie szerszym o tyle, o ile ustawa to przewiduje. Przepis ten w niezmienionej wersji został powtórzony w art. 433 § 1 kpk. z 1997 r. W tym kształcie przepis ten obowiązywał do 1 lipca 2015 r.

W obowiązującym wówczas stanie prawnym w literaturze wskazywano, że w polskim procesie karnym granice środka odwoławczego stanowią podstawowy składnik decydujący o zakresie kontroli odwoławczej⁶. Jednak pojęcie „granice środka odwoławczego” nie było ustawowo zdefiniowane. Wywoływało to spory w doktrynie co do elementów wyznaczających jego granice. Zarysowało się w tej kwestii kilka stanowisk⁷. Pierwsze wskazujące na cztery elementy wyznaczające granice środka odwoławczego, tj. zakres zaskarżenia, kierunek zaskarżenia, zarzuty odwoławcze oraz wnioski odwoławcze⁸. Drugi pogląd głosił, że granice środka odwoławczego wyznaczają trzy elementy: zakres zaskarżenia, zarzuty odwoławcze oraz kierunek zaskarżenia⁹. Do tej grupy można było przyporządkować też pogląd, że zasadniczym

4 Rozdział II kpk. z 1928 r. otrzymał tytuł „Rewizja”.

5 W miejsce kasacji jako nadzwyczajny środek odwoławczy wprowadzono rewizję nadzwyczajną (rozdział III kpk. z 1928 r.).

6 Por. K. Marszał, Problem granic środka odwoławczego w polskim procesie karnym, „Problemy prawa karnego”, z. 1, Katowice 1975, s. 67.

7 Zob. szerzej J. Izydorzycyk, Granice orzekania sądu odwoławczego w polskiej procedurze karnej, Łódź 2010, s. 156 i n.; M. Klejnowska, Ograniczenia sądu odwoławczego orzekającego w sprawie karnej po wniesieniu środka zaskarżenia, Rzeszów 2008, s. 45 i n.

8 Por. S. Paweła, Względne przyczyny odwoławcze, Warszawa 1970, s. 9; F. Prusak, Podstawy rewizji w procesie karnym, Bydgoszcz 1970, s. 19 i 143.

9 Por. m.in. Z. Doda, Konstrukcja granic środka odwoławczego w polskim prawie karnym procesowym, „Krakowskie Studia Prawnicze” Rok VIII – 1975, s. 80; M. Lipczyńska, R. Ponikowski, Mały komentarz do kodeksu postępowania karnego, Warszawa 1986, s. 284; J. Grajewski, Przebieg procesu karnego, Warszawa 2001; S. Zabłocki, Postępowanie odwoławcze, kasacyjne i wznowieniowe w procesie karnym, Warszawa 1999, s. 56; W. Grzeszczyk, Kodeks postępowania karnego. Ko-

elementem jest zakres zaskarżenia oraz kierunek środka odwoławczego, a w ograniczonym stopniu, gdy środek odwoławczy wniesiony na niekorzyść oskarżonego pochodzi od oskarżyciela publicznego lub pełnomocnika, także zarzuty odwoławcze¹⁰. Trzecia grupa poglądów odwoływała się do dwóch czynników w postaci: zakresu zaskarżenia i kierunku zaskarżenia¹¹, bądź zakresu zaskarżenia i podniesionych zarzutów, przy czym zakres zaskarżenia był zmodyfikowany przepisem art. 447 § 1 i 2 kpk., tzw. rozszerzony zakres zaskarżenia, zaś zarzuty odwoławcze stanowiły element środka odwoławczego tylko w razie wniesienia go na niekorzyść oskarżonego przez oskarżyciela publicznego lub pełnomocnika¹². Według czwartego poglądu granice środka odwoławczego wyznaczone były przez granice zaskarżenia, natomiast zakres orzekania organu odwoławczego w granicach środka odwoławczego określony był dodatkowo przez podniesione zarzuty, kierunek środka odwoławczego i związany z nim zakaz *reformationis in peius* oraz reguły *ne peius*¹³.

W owym czasie Sąd Najwyższy w kwestii granic środka odwoławczego prezentował pogląd, że wyznaczają je trzy elementy: zakres zaskarżenia, podniesione zarzuty oraz kierunek środka odwoławczego¹⁴.

3. Granice kontroli odwoławczej według nowelizacji obowiązującej od 1 lipca 2015 r.

Istotną zmianę w kwestii granic kontroli odwoławczej wprowadziła ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw¹⁵ (dalej jako „nowelizacja z 2013 r.”). Według zmienionego art. 433 § 1 kpk. granice kontroli odwoławczej wyznaczał zakres zaskarżenia, uwzględniając treść art. 447 § 1-3 kpk. i podniesione zarzuty, którymi sąd odwoławczy był związany, gdyż poza te granice mógł wyjść tylko w wypadkach wskazanych w art. 435, art. 439 § 1, art. 440 i art. 455 kpk. W związku z tym na każdego odwołującego się nałożono obowiązek wskazania zarzutów stawianych rozstrzygnięciu (art. 427 § 1 kpk.). W tym

mentarz, Warszawa 2003, s. 382; S. Steinborn, Orzekanie przez sąd odwoławczy niezależnie od kierunku środka odwoławczego, (w:) Aktualne problemy prawa i procesu karnego. Księga ofiarowana Prof. J. Grajewskiemu, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2003, Tom XI, s. 323 i n.

10 Por. P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, pod red. P. Hofmańskiego, t. II, Warszawa 2004, s. 574.

11 Por. R. Łojewski, Rewizja obrońcy w postępowaniu karnym, Warszawa 1977, s. 18-23.

12 Por. K. Marszał, Zasadnicze składniki granic środka odwoławczego w procesie karnym, (w:) Środki zaskarżenia w procesie karnym. Księga pamiątkowa ku czci prof. Z. Dody, Kraków 2000, s. 48 i 55; K. Marszał, S. Stachowiak, K. Zgryzek, Proces karny, Katowice 2003, s. 534.

13 Por. T. Grzegorzczak, J. Tylman, Polskie postępowanie karne, Warszawa 2004, s. 790-791.

14 Por. wyroki SN z dnia: 29 maja 1973 r., V KRN 118/73, OSPIKA 1974, z. 11, poz. 236; 10 lipca 1973 r., V KRN 173/73, OSNKW 1974, z. 1, poz. 19; 12 kwietnia 2001 r., III KKN 354/00 oraz uchwałę SN z dnia 9 grudnia 1975 r., VI KZP 31/75, OSNKW 1976, z. 2, poz. 22.

15 Dz.U. z 2013 r. poz. 1247.

zakresie nowelizację z 2013 r. należy ocenić pozytywnie z kilku powodów. Po pierwsze, zrezygnowano z budzącego wątpliwości interpretacyjne pojęcia „granice środka odwoławczego”. W ten sposób uporządkowano też aparaturę pojęciową. Po drugie, wprowadzono czytelne i stałe elementy wyznaczające granice kontroli odwoławczej. Po trzecie, ujednolicono granice tej kontroli, uniezależniając je od podmiotu skarżącego oraz od kierunku zaskarżenia. Po czwarte, rozstrzygnięto, że art. 447 § 1-3 kpk. ma zastosowanie przy ustalaniu granic zaskarżenia niezależnie od kierunku środka odwoławczego.

4. Aktualny stan prawny

4.1. Zakres zmian

W kolejnej nowelizacji dokonanej ustawą z dnia z 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw¹⁶ (dalej jako „nowelizacja z 2016 r.” – obowiązująca od 15 kwietnia 2016 r.) doszło do rozluźnienia granic kontroli odwoławczej w stosunku do sztywnego ich określenia w stanie prawnym istniejącym od 1 lipca 2015 r. Wprowadzona tą nowelizacją zmiana treści art. 433 § 1 kpk. odnosi się do zarzutów odwoławczych i została powiązana ze zmianą art. 427 § 1 i 2 kpk. W zakresie dotyczącym wskazania w środku odwoławczym zarzutów stawianych rozstrzygnięciu nastąpił powrót do rozwiązywania sprzed 1 lipca 2015 r., kiedy to tylko podmioty profesjonalne (oskarżyciel publiczny, obrońca, pełnomocnik) miały obowiązek ich sformułowania. Strony prywatne (niebędące oskarżycielem publicznym) takiego obowiązku nie miały i obecnie też nie mają. Jednak, tak jak przed 1 lipca 2015 r., są one uprawnione do ich wskazania. Jeżeli to uczynią, zarzuty odwoławcze wyznaczają wówczas granice kontroli odwoławczej. Natomiast na gruncie nowelizacji z 2013 r. zarzuty odwoławcze zawsze określały te granice. Wobec tego na każdym skarżącym ciążył obowiązek ich wskazania. Kontrola odwoławcza przebiegała wtedy zawsze jednakowo, tj. w granicach zaskarżenia i podniesionych zarzutów.

4.2. Granice kontroli odwoławczej a zarzuty odwoławcze

Nowelizacja z 2016 r. wprowadziła zmienne granice kontroli odwoławczej z uwagi na niestabilny charakter zarzutów odwoławczych jako składnika wyznaczającego te granice. Przyjęte rozwiązanie jest związane ze zmniejszeniem wymogów formalnych środka odwoławczego w wypadku jego sporządzenia przez stronę prywatną. Nie ma ona bowiem obowiązku formułowania zarzutów odwoławczych. Obowiązek ten istnieje tylko w stosunku do podmiotów profesjonalnych (art. 427 § 1 i 2). Wobec tego do nowego otoczenia normatywnego dostosowana została treść art. 433 § 1 kpk. Zawarte w tym przepisie sformułowanie „jeżeli w środku odwo-

16 Dz.U. z 2016 r. poz. 437.

ławczym zostały wskazane zarzuty” jest określeniem warunkowym, które dotyczy sytuacji, gdy na skarżącym nie ciąży taki obowiązek, lecz zarzuty odwoławcze zostały przez niego sformułowane (art. 427 § 1 kpk.). Przyjęte rozwiązanie w stosunku do regulacji sprzed 1 lipca 2015 r. stanowi postęp, gdyż rozstrzyga, że fakultatywne zarzuty odwoławcze wiążą sąd odwoławczy. Jednak w porównaniu do rozwiązania przyjętego w nowelizacji z 2013 r. jest to regres. Wprowadza bowiem zakładaną systemową niejednolitość kontroli odwoławczej, skoro nie każdy skarżący ma obowiązek wskazać zarzuty odwoławcze. Ponadto różnicuje granice tej kontroli w stosunku do stron prywatnych w zależności od tego, czy zostaną sformułowane zarzuty odwoławcze, co prowadzi do odmiennej ich sytuacji procesowej. W przypadku wskazania przez stronę prywatną zarzutów odwoławczych następuje zawężenie granic kontroli odwoławczej, czego strona może nie być świadoma. Nie przewiduje się bowiem obowiązku dokładnego pouczenia, jakie rodzi to skutki procesowe. Konsekwencje te są jednak istotne. Wobec tego zgodnie z zasadą *fair play* strona powinna o nich wiedzieć. Zarzuty odwoławcze wiążą bowiem sąd odwoławczy, który poza ich granice może wyjść tylko w przypadkach wskazanych w ustawie. Zachodzi też prekluzja do formułowania nowych zarzutów nie tylko przez stronę skarżącą, ale także w wypadku późniejszego ustanowienia obrońcy lub pełnomocnika. Jeżeli natomiast strona prywatna nie postawi zarzutów odwoławczych, to kontrola odwoławcza – niezależnie od kierunku zaskarżenia – odbywa się w granicach zaskarżenia pod kątem uchybień określonych w art. 438 kpk., co otwiera możliwość postawienia zarzutów odwoławczych po upływie terminu do zaskarżenia. Przyjąć bowiem należy, że skoro sąd odwoławczy dokonuje z urzędu totalnej kontroli wyroku w granicach zaskarżenia, to w tych granicach strona może wskazać na uchybienia, na które podczas tej kontroli należy zwrócić szczególną uwagę. W konsekwencji strona nieskarżąca może być zaskakiwana zarzutami, początkowo niewskazanymi w środku odwoławczym. W szczególności dotyczy to sytuacji procesowej oskarżonego w wypadku wniesienia środka odwoławczego przez oskarżyciela posiłkowego lub oskarżyciela prywatnego. W takim układzie procesowym przyjęte rozwiązanie powoduje, że granice kontroli odwoławczej przeprowadzanej w kierunku niekorzystnym dla oskarżonego odmienne kształtują się ze względu na podmiot skarżący, tj. oskarżyciela publicznego lub pełnomocnika, gdyż sąd odwoławczy orzekając w granicach zaskarżenia związany jest także podniesionymi zarzutami, zaś w wypadku zaskarżenia przez oskarżyciela posiłkowego albo oskarżyciela prywatnego i niewskazania zarzutów, sąd kontroluje orzeczenie w granicach zaskarżenia pod kątem wszystkich uchybień wymienionych w art. 438 kpk. Wówczas granice orzekania na niekorzyść oskarżonego zależne są od podmiotu skarżącego, a jego sytuacja procesowa jest zróżnicowana. Zdecydowanie gorsza w wypadku zaskarżenia wyroku przez stronę, która nie ma obowiązku sformułowania zarzutów odwoławczych (oskarżyciel posiłkowy, oskarżyciel prywatny), a lepsza w wypadku wniesienia środka odwoławczego przez ich pełnomocnika. Ponadto w wypadku zaskarżenia orzeczenia wyłącznie przez stronę prywatną, w gor-

szej sytuacji jest oskarżony, gdy strona nie postawiła zarzutów odwoławczych, niż gdy takie sformułowała. W wypadku braku zarzutów sąd odwoławczy może w granicach zaskarżenia zmienić orzeczenie w oparciu o każdą z podstaw wymienionych w art. 438 kpk., zaś w wypadku wniesienia środka odwoławczego przez stronę prywatną, która podniosła zarzuty odwoławcze, jest związany dodatkowo tymi zarzutami, a więc niepodniesienie określonego zarzutu daje oskarżonemu gwarancję nie pogorszenia sytuacji w tym zakresie, chyba że sąd odwoławczy z urzędu wyjdzie poza granice zarzutów (art. 433 § 1 i art. 434 § 1 pkt 2 kpk.). Dalej można też wskazać, że lepsza jest sytuacja oskarżonego, gdy w pierwszej instancji orzekł sąd okręgowy, niż sąd rejonowy, bo z uwagi na przymus adwokacko-radcowski wymienione wyżej strony nie mogą same wnieść apelacji, a jedynie ich pełnomocnik, zaś apelacja pełnomocnika podlega reżimowi związania zarzutami odwoławczymi (art. 433 § 1 kpk.). Widoczny na tych przykładach brak spójności rozwiązań prawnych powoduje niestabilną sytuację oskarżonego w postępowaniu odwoławczym. Ponadto utrudnia oskarżonemu przygotowanie się do obrony, gdy środek odwoławczy wniesiony na jego niekorzyść nie zawiera zarzutów stawianych rozstrzygnięciu. W literaturze zasadnie wskazuje się także, że wprowadzone rozwiązanie może w praktyce prowadzić do obniżenia jakości wnoszonych środków odwoławczych, albowiem rozsądny obrońca lub pełnomocnik doradzi klientowi, aby sam wniósł środek odwoławczy, a dopiero potem ustanowił go swoim przedstawicielem procesowym¹⁷. Rozwijając ten przykład można też dodać, że obrońca lub pełnomocnik ustanowiony przed wniesieniem apelacji powinien doradzić klientowi – z tzw. ostrożności procesowej – aby oprócz niego apelację sporządziła też sama strona, ograniczając ją tylko do wskazania zakresu zaskarżenia.

W przypadku niepodniesienia zarzutów odwoławczych przez stronę prywatną, wprowadzone w art. 433 § 1 kpk. rozwiązanie stanowi powrót do wypowiedzanego przed 1 lipca 2015 r. poglądu o istnieniu po stronie sądu odwoławczego obowiązku dokonania tzw. totalnej kontroli odwoławczej przeprowadzanej pod kątem wszystkich podstaw odwoławczych z art. 438 kpk.¹⁸

4.3. Granice kontroli odwoławczej a zakres zaskarżenia z uwzględnieniem treści art. 447 § 1-3 kpk.

Nowelizacja z 2013 r. wprowadziła do treści art. 433 § 1 kpk. uzupełnienie, że w granicach przeprowadzanej kontroli odwoławczej sąd drugiej instancji powinien uwzględnić treść art. 447 § 1-3 kpk. Dodanie tego przepisu do treści art. 433 § 1 kpk. stanowi ustawowe *superfluum*, gdyż obowiązek jego uwzględnienia przy ustalaniu zakresu zaskarżenia nie budzi wątpliwości. Wydaje się jednak, że w ten sposób usta-

17 Por. S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2016, s. 547.

18 Por. P. Hofmański, S. Zabłocki, *Niektóre zagadnienia związane z granicami orzekania w instancji odwoławczej w procesie karnym*, (w:) I. Nowikowski (red.), *Problemy stosowania prawa sądowego*. Księga ofiarowana Profesorowi Edwardowi Skrętowiczowi, Lublin 2007, s. 180 i n.

wodawca chciał podkreślić, że w granicach kontroli odwoławczej uwzględnienie art. 447 § 1-3 kpk. ma miejsce zawsze, a więc niezależnie od kierunku zaskarżenia i podmiotu skarżącego. Jednak wprowadzenie w wyniku nowelizacji z 2016 r. zmiennej kontroli odwoławczej spowodowało, że unormowanie zawarte w art. 433 § 1 kpk. nie ma już tak doniosłego znaczenia. Jest ono istotne wtedy, gdy w apelacji postawiono również zarzuty odwoławcze. Przesądza bowiem o tym, że w wypadku ich uwzględnienia dopuszczalne jest skorygowanie wyroku nie tylko co do stwierzonego uchybienia, ale także w szerszej płaszczyźnie w granicach zaskarżenia. Natomiast nakaz zawarty w art. 433 § 1 kpk. jest zbędny w wypadku apelacji strony prywatnej, gdy nie wskazała ona zarzutów stawianych rozstrzygnięciu. Wówczas bowiem sąd odwoławczy kontroluje zaskarżone orzeczenie tylko w granicach zaskarżenia, co w sposób oczywisty oznacza konieczność ustalenia obszaru tej kontroli w oparciu o art. 447 § 1-3 kpk. Nie jest wtedy potrzebne dodatkowe unormowanie obowiązku takiego postąpienia w treści art. 433 § 1 kpk. W takim układzie procesowym jest to swoista forma przypomnienia.

Wynikające z art. 433 § 1 kpk. związanie sądu odwoławczego także granicami zarzutów w wypadku ich postawienia, wymaga powiązania tego składnika kontroli odwoławczej z nakazem uwzględnienia treści art. 447 § 1-3 kpk. Związanie zarzutem odwoławczym oznacza, że w wypadku jego nieuwzględnienia sąd odwoławczy co do zasady nie kontroluje orzeczenia poza jego granicami. Wskazuje na to wykładnia językowa art. 433 § 1 kpk. Przepis ten wprost stanowi, że kontrola odwoławcza poza granicami podniesionych zarzutów jest dopuszczalna tylko w wypadkach wskazanych w art. 435, art. 439 § 1, art. 440 i art. 455 kpk. Nie jest tu wymieniony art. 447 § 1-3 kpk. Wobec tego przeprowadzenie kontroli odwoławczej w szerszym zakresie na podstawie tego przepisu, pomimo nieuwzględnienia podniesionych zarzutów, stanowiłoby naruszenie art. 433 § 1 kpk. Natomiast dopiero, gdy sąd odwoławczy stwierdzi zaistnienie zarzucanego uchybienia, to wtedy związanie zarzutami odwoławczymi staje się nieaktualne, skoro zostały one uwzględnione. W takiej sytuacji procesowej sąd odwoławczy związany jest już tylko granicami zaskarżenia, które podlegają rozszerzeniu na podstawie art. 447 § 1-3 kpk. W tych granicach dalej kontroluje zaskarżone orzeczenie, ale już z innej perspektywy. Chodzi tu o sprawdzenie, czy w związku ze stwierdzonym uchybieniem nie jest konieczna korekta innych rozstrzygnięć, które są powiązane z rozstrzygnięciem dotkniętym uchybieniem. Czyni to w celu zapewnienia wewnętrznej spójności i sprawiedliwości orzeczenia. Korekta innych rozstrzygnięć może być potrzebna z uwagi na współzależność i powiązanie poszczególnych rozstrzygnięć, gdy zmiana jednego z nich – w związku z zarzutem odwoławczym – pociąga za sobą konieczność dostosowania innych do zmienionej sytuacji prawnej oskarżonego.

4.4. Granice kontroli odwoławczej a kierunek zaskarżenia i wniosek odwoławczy

Z literalnej wykładni art. 433 § 1 kpk. wynika, że elementem wyznaczającym granice kontroli odwoławczej nie jest kierunek zaskarżenia. Aktualizuje się on dopiero w momencie orzekania, gdyż w wypadku wniesienia środka odwoławczego na korzyść oskarżonego sąd odwoławczy podczas orzekania jest nim związany z uwagi na zakaz *reformationis in peius*. Natomiast w razie zaskarżenia na niekorzyść oskarżonego sąd odwoławczy może orzec na jego korzyść w warunkach art. 434 § 2 kpk. Kierunek środka odwoławczego odnosi się więc do granic orzekania sądu odwoławczego. W doktrynie wyrażono też odmienny pogląd, iż granice rozpoznania sprawy wyznacza kierunek środka odwoławczego z tego powodu, że we wszystkich wypadkach, gdy ustawodawca pragnął, aby orzeczenie sądu odwoławczego nie zostało wydane wbrew kierunkowi środka odwoławczego, zaznaczył to wyraźnie w kodeksie (art. 439 § 2, art. 440 i art. 455), a więc identycznie, jak czyni to z granicami (zakresem) zaskarżenia i zarzutami odwoławczymi. Podnosi się także, że nie sprzeciwia się temu reguła, w myśl której środek odwoławczy wniesiony na niekorzyść oskarżonego może spowodować orzeczenie na jego korzyść (art. 434 § 2 kpk.), gdyż granice mają to do siebie, że niekiedy można je przekroczyć¹⁹. Natomiast wniosek odwoławczy stanowi tylko postulat skarżącego co do oczekiwanego rozstrzygnięcia. Sąd odwoławczy wydaje bowiem orzeczenie na podstawie art. 437 § 2 kpk., a więc niezależnie od wniosku skarżącego. Wobec tego wniosek odwoławczy nie należy do elementów oznaczających granice kontroli odwoławczej.

4.5. Granice kontroli odwoławczej a wniosek o sporządzenie na piśmie i doręczenie uzasadnienia wyroku

W wyniku nowelizacji z 2015 r. wprowadzono w art. 422 § 2 kpk. obowiązek wskazania już na etapie składania wniosku o sporządzenie na piśmie i doręczenie uzasadnienia wyroku zakresu przedmiotowego i podmiotowego wniosku. Ponadto zakres przedmiotowy wniosku powinien zostać dookreślony co do czynów, których wniosek dotyczy (zakres wertykalny) oraz co do winy, kary i innych konsekwencji prawnych przypisanego czynu (zakres horyzontalny). W sprawach złożonych podmiotowo, powinien także wskazywać oskarżonego, w stosunku do którego składany jest wniosek. Zakres wniosku o sporządzenie uzasadnienia wyroku powiązany jest z zakresem zaskarżenia wyroku, gdyż otwiera drogę do wniesienia apelacji tylko w tym zakresie, jaki został wskazany we wniosku. W konsekwencji już na etapie składania wniosku o sporządzenie uzasadnienia wyroku strona określa przyszłe granice kontroli odwoławczej, gdyż niedopuszczalne jest wniesienie apelacji w zakresie nie-

19 Por. S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces karny...*, *op. cit.*, s. 557-558.

objętym wnioskiem o uzasadnienie wyroku z uwagi na uprawomocnienie się rozstrzygnięć, co do których nie złożono wniosku o ich uzasadnienie²⁰.

Podsumowanie

Analiza treści art. 433 § 1 kpk. upoważnia do stwierdzenia, że kontrola odwoławcza odbywa się na dwóch poziomach. Poziom pierwszy to kontrola podstawowa przeprowadzana na wniosek skarżącego. Jej zakres wyznaczają granice zaskarżenia z uwzględnieniem treści art. 447 § 1-3 kpk. oraz zarzuty odwoławcze, jeżeli w środku odwoławczym zostały wskazane. Poziom drugi to kontrola dodatkowa, przeprowadzana z urzędu pod kątem szczególnych podstaw uchylenia lub zmiany orzeczenia wskazanych w art. 439 § 1, art. 440 i art. 455 kpk., a w określonym układzie procesowym (w sprawach złożonych podmiotowo) także w wypadku uwzględnienia zarzutu odwoławczego lub stwierdzenia uchybienia z urzędu co do potrzeby orzekania w stosunku do współoskarżonych, którzy nie wnieśli środka odwoławczego (art. 435 kpk.).

Zakres kontroli odwoławczej jest wyznaczony przede wszystkim przez środek odwoławczy, gdyż sąd odwoławczy rozpoznaje sprawę w granicach wynikających z treści tego środka. Skarga odwoławcza stanowi oświadczenie woli skarżącego postulujące skontrolowanie przez sąd odwoławczy zaskarżonego orzeczenia. Strona ma więc decydujący wpływ na granice kontroli odwoławczej, zgodnie z zasadą dyspozycyjności. Tym samym ustalenie granic tej kontroli następuje w pierwszej kolejności w oparciu o treść środka odwoławczego.

Z art. 433 § 1 kpk. wynika ponadto, że zakres kontroli odwoławczej wyznacza nie tylko strona w środku odwoławczym, ale także ustawodawca nakazuje sądowi odwoławczemu skontrolować zaskarżone orzeczenie w zakresie szerszym pod kątem uchybień wynikających z art. 439 § 1, art. 440 i art. 455 kpk. Ponadto w sprawach złożonych podmiotowo i stwierdzenia uchybienia, sąd odwoławczy ma obowiązek zbadać, czy konieczna jest zmiana lub uchylenie orzeczenia w stosunku do współoskarżonych, którzy nie wnieśli środka odwoławczego. Szersza kontrola odwoławcza przeprowadzana z urzędu stanowi realizację zasady prawdy materialnej.

Sąd odwoławczy może także zawęzić zakres kontroli odwoławczej w sposób wskazany w art. 436 kpk., jeżeli jest to wystarczające do rozpoznania sprawy. Decyduje tu wzgląd na ekonomikę procesową.

Wyznaczone przez ustawę granice kontroli odwoławczej pełnią funkcję gwarancyjną wobec stron i funkcję limitującą w stosunku do sądu odwoławczego. Z perspektywy stron granice kontroli odwoławczej zobowiązują sąd odwoławczy do rozpoznania sprawy w tych granicach, a jednocześnie ograniczają zakres kontroli tylko do tych granic. Stabilizują więc sytuację prawną stron. Z perspektywy sądu od-

20 Por. M. Fingas, Orzekanie reformatoryjne w instancji odwoławczej w polskim procesie karnym, Warszawa 2016, s. 235.

woławczego elementy wyznaczające granice kontroli odwoławczej wiążą w dwóch płaszczyznach, tj. pozytywnej i negatywnej²¹. Związanie w kierunku pozytywnym powoduje konieczność rozpoznania sprawy zgodnie z wyznaczonymi granicami kontroli odwoławczej i to niezależnie od kierunku środka odwoławczego (art. 433 § 1 *in principio* kpk.). Natomiast związanie o charakterze negatywnym oznacza ograniczenie kontroli odwoławczej tylko do tych granic, poza które sąd odwoławczy może wyjść jedynie w wypadkach wskazanych w ustawie (art. 433 § 1 *in fine* kpk.).

BIBLIOGRAFIA

- Doda Z., Konstrukcja granic środka odwoławczego w polskim prawie karnym procesowym, „Krakowskie Studia Prawnicze” Rok VIII – 1975.
- Fingas M., Orzekanie reformatoryjne w instancji odwoławczej w polskim procesie karnym, Warszawa 2016.
- Grajewski J., Przebieg procesu karnego, Warszawa 2001.
- Grzegorzcyk T., Tylman J., Polskie postępowanie karne, Warszawa 2004.
- Grzeszczyk W., Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Warszawa 2003.
- Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., Kodeks postępowania karnego. Komentarz, pod red. P. Hofmańskiego, t. II, Warszawa 2004.
- Hofmański P., Zabłocki S., Niektóre zagadnienia związane z granicami orzekania w instancji odwoławczej w procesie karnym, (w:) I. Nowikowski (red.), Problemy stosowania prawa sądowego. Księga ofiarowana Profesorowi Edwardowi Skrętowiczowi, Lublin 2007.
- Izydorczyk J., Granice orzekania sądu odwoławczego w polskiej procedurze karnej, Łódź 2010.
- Klejnowska M., Ograniczenia sądu odwoławczego orzekającego w sprawie karnej po wniesieniu środka zaskarżenia, Rzeszów 2008.
- Lipczyńska M., Ponikowski R., Mały komentarz do kodeksu postępowania karnego, Warszawa 1986.
- Łojewski R., Rewizja obrońcy w postępowaniu karnym, Warszawa 1977.
- Marszał K., Problem granic środka odwoławczego w polskim procesie karnym, „Problemy prawa karnego”, z. 1, Katowice 1975.
- Marszał K., Zasadnicze składniki granic środka odwoławczego w procesie karnym, (w:) Środki zaskarżenia w procesie karnym. Księga pamiątkowa ku czci prof. Z. Dody, Kraków 2000.
- Marszał K., Stachowiak S., Zgryzek K., Proces karny, Katowice 2003.
- Nisenson J., Siewierski M., Kodeks postępowania karnego z komentarzem, Warszawa 1939.
- Pawela S., Względne przyczyny odwoławcze, Warszawa 1970.

21 Na związanie środkiem odwoławczym w kierunku pozytywnym i negatywnym wskazywał Z. Doda, (w:) Konstrukcja granic środka odwoławczego w polskim prawie karnym procesowym, „Krakowskie Studia Prawnicze” Rok VIII – 1975, s. 81, *idem*, Uwagi na temat kierunku i granic środka odwoławczego w kpk., „Palestra” 1979, z. 2, s. 62.

Peiper L., Komentarz do kodeksu postępowania karnego, Kraków 1929.

Prusak F., Podstawy rewizji w procesie karnym, Bydgoszcz 1970.

Steinborn S., Orzekanie przez sąd odwoławczy niezależnie od kierunku środka odwoławczego, (w:) Aktualne problemy prawa i procesu karnego Księga ofiarowana Prof. J. Grajewskiemu, „Gdańskie Studia Prawnicze” 20003, Tom XI.

Waltoś S., Hofmański P., Proces karny. Zarys systemu, Warszawa 2016.

Zabłocki S., Postępowanie odwoławcze, kasacyjne i wznowieniowe w procesie karnym, Warszawa 1999.